

2011. OKTÓBER 19. SZERDA

JEREMIÁS PRÓFÉTA KÖNYVE 38,1–13

HAMAR ZOLTÁN

Jeremiás a ciszternában

^{38,1}Hallotta Sefatjá, Mattánnak a fia, Gedaljá, Pashúrnak a fia, Júkal, Selemjának a fia és Pashúr, Malkijjának a fia is, amikor Jeremiás ezt a beszédet mondta az egész népnek: ^{38,2}Ezt mondja az Úr: Aki ebben a városban marad, az fegyver, éhség és dögvész miatt fog meghalni. Aki azonban kimegy a káldeusokhoz, az megmarad, életét ajándékol kapja, és élni fog. ^{38,3}Ezt mondja az Úr: A babilóniai király hadseregének a kezébe fog kerülni ez a város, és elfoglalja. ^{38,4}Ezért a vezető emberek ezt mondták a királynak: Meg kell halnia ennek az embernek, mert elcsüggeszti a városban megmaradt harcosokat és az egész népet azzal, hogy ilyeneket hirdet nekik. Hiszen ez az ember a népnek nem a javára, hanem a vesztére törekszik! ^{38,5}Cidkijjá király így válaszolt: A kezetekben van, hiszen a király tehetetlen veletek szemben! ^{38,6}Fogták tehát Jeremiást, és beledobták Malkijjá királyfi ciszternájába, amely a börtön udvarán volt. Köteleken bocsátották le Jeremiást, és mivel a ciszternában nem volt víz, csak sár, belesüllyedt Jeremiás a sárba.

Ebed-Melek kiszabadítja Jeremiást

^{38,7}Meghallotta az etióp Ebed-Melek, a királyi palota egyik tisztje, hogy Jeremiást a ciszternába vetették. A király akkor a Benjámin-kapuban tartózkodott, ^{38,8}ezért kiment Ebed-Melek a királyi palotából, és így szólt a királyhoz: ^{38,9}Uram, király! Rosszul tették ezek az emberek, amikor így bántak Jeremiás prófétával, hogy a ciszternába dobták. Anélkül is meghalt volna az éhínség miatt, hiszen nincs már kenyér a városban! ^{38,10}Akkor a király ezt parancsolta az etióp Ebed-Meleknek: Vigyél innen magaddal harminc embert, és húzasd föl Jeremiás prófétát a ciszternából, mielőtt meghalna! ^{38,11}Ebed-Melek tehát magával vitte az embereket, bement a királyi palotába, a kincstár alatt levő helyiségbe, összeszedett ott régi és elnyűtt ruhadarabokat, és lebocsátotta azokat Jeremiásnak köteleken a ciszternába. ^{38,12}Majd ezt mondta az etióp Ebed-Melek Jeremiásnak: Tedd ezeket a régi és elnyűtt ruhadarabokat hónod alatt a kötelek alá! Jeremiás úgy tett, ^{38,13}és akkor kihúzták Jeremiást kötéllel, és kiemelték a ciszternából. Ezután Jeremiás a börtön udvarán tartózkodott.

Amit a textusról tudni kell:

- exegetikai megjegyzések
- teológiai összefüggések feltárása

Az Ószövetség kutatói között kialakult konszenzus szerint 37–44. fejezetekből álló szakasz Jeremiás sorsának *életrajzi* célú beszámolója, melyet a prófétával közösséget vállaló és a 36. részben írnokaként is dolgozó Báruk jegyzett le

valószínűleg, noha az elbeszélés nagy részét a politika események teszik ki olyannyira, hogy a terjedelmes 40,7–41,18 szakaszban nem is szerepel a próféta, jóllehet 40,6 szerint ő is ott volt Micpában Gedaljá mellett. Különös életrajz Jeremiásé: életének feltehetőleg csak utolsó éveiről szól, s feltűnően nagy hangsúlyt kapnak benne a prófeta hányattatásai pontosan úgy, ahogy az evangéliumok is jóformán csak Jézus életének utolsó 3 évét mutatják be szemmel láthatóan ki-

emelve az utolsó napok megaláztatását. Ezen analógia alapján beszélhetünk arról, hogy 37–44. fejezetek Jeremiás szenvedéstörténetét (*passióját, mártíriumát*) adják elénk.

E fejezetek Jeruzsálem második ostroma idején, Kr.e. 588–587. években játszódnak, miután a babilóniaiak által trónra ültetett Cidkijjá hűségeskűjét megszegve felmondta a vazallusi viszonyt az udvarban hangadó nemzeti párt befolyása alatt, s ezért Nebukadneccár büntető seregei megjelentek Jeruzsálem falai alatt, s noha Hofra fáraó felmentő seregei egy rövid időre reményt keltenek (37. r.), az ostrom tovább folytatódik. A döntő politikai és katonai kérdés, hogy vajon érdemes-e vállalni a sok áldozatot, mert meg tudják védeni a várost, vagy sokkal józanabb az elkerülhetetlen vereség tudatában a további vérontást kerülendő megadni magukat.

Jeremiás sorsa a nagypolitika erőterében, sőt hatására alakul. A lázadást kirobbantó és az ellenállás mellett végsőkéig kitartó udvari nacionalista párt szemében Jeremiás hazaáruló, akit félre kell állítani. A 38. r. egy ilyen kísérletről számol be, melyben feltűnően sok elem ismétlődik az előző fejezetből (a prófétát a vezető emberek elé viszik, hazaárulással vádolják, ciszternába vetik Jónátán házában, a király titokban magához hivatja, ahol a király sorsáról és nála tett közbenjárásról esik szó, könnyebbül Jeremiás sorsa, végül a börtönudvarba kerül, ahol a város elestéig marad), valószínűleg ezért ugyanannak az eseménynek párhuzamos, egymást kiegészítő elbeszéléséről van szó. A párhuzamosságokat lehet persze úgy is magyarázni, hogy miután előszörre nem sikerül Jeremiást elhallgattatni (37. r.), a háborús párt másodsorra is támadást intéz, de már a próféta növekvő népszerűségének és a súlyosbodó katonai helyzet láttán (a babilóniaiak visszatérével hitelesebbnek látszottak próféciái, tanácsát a menekülésre egyre többen fogadhatták meg) radikálisabb céllal: a próféta likvidálásával (38. r.).

1. vers

Júkal és Pashúr vezető emberek korábban Cidkijjá parancsára jártak Jeremiásnál (37,3 ill. 21,1). Júkal talán annak a Jirijának volt a testvére, aki Jeremiást letartóztatta a Benjámin-kapuban (37,13). Gedaljá nem a későbbi kormányzó, hanem az előbb említett vezető ember fia lehetett, vagy a Jeremiást kalodába zárató főpap (20:3) fia volt. Ez a négy vezető ember a háborúpárti nacionalista udvari körök képviselője volt.

2–3. vers

Jeremiás idézett szavai elhangozhattak korábban is (21,8–10, 34,2, 37,10.17), de elképzelhető, hogy a börtön udvarában sokan („az egész nép”) felkeresték őt, amikor is Jeremiás az ostrom kezdetekor már elhangzott szavait ismételte meg. Szavai azért tűnhettek különösen veszélyesnek, mert a börtön udvarában bizonyára főként katonákhoz szólhatott. A próféta nem másította meg szavát, Jeruzsálem sorsa és a megmenekülés útja ugyanaz maradt. Az „életét ajándéku kapja” szó

szerint „élete zsákmány lesz számára”; a szólás eredete bizonyára a vesztes csatából hazatérő katonára ironikus válaszából született, akit megkérdeztek: „Hol a zsákmány?”

4. vers

„elcsüggeszti a ... harcosokat” kifejezés szó szerint megtalálható az elbeszélés idejéből származó lákisi levelek egyikében (6,6), ahol érdekes módon a királytól és bizonyos hivatalnokoktól a vidéken szolgáló haderőnek érkező levélről van szó, mely „elernyeszti a katonák kezét” a levelet felettesének író alacsonyabb beosztású katonára szerint. Tehát nemcsak Jeremiás volt a megadás mellett (lásd 38,19, 39,9, 52,15).

5. vers

A király megfogalmazza kritikáját főembereivel szemben, egyben ön ironikusan, rezignáltan és nagyon találóan jellemzi a hatalmi viszonyokat az udvarban. Szóba sem kerül, hogy Jeremiás főben járó vétket követett-e el.

6. vers

Meglepő módon a kivégzés jóváhagyását (4.v.) nem követi azonnali vérontás. Talán a vezető emberek félték Jeremiás egyes körökben növekvő népszerűségétől (vö. Mk 14,2) és nem akarták, hogy direkt módon vér tapadjon a kezükhöz, s inkább rejtett módon akarták a halálát okozni (Józsefet is testvérei meg akarták ölni, de végül csak egy ciszternába dobták, vö. 1Móz 37,18kk). Ebed-Melek reakciója is arra utal, hogy ő is a kivégzés közvetlen módjának tekintette ezt a bánásmódot. Az ókori Jeruzsálemben nagyon sok ciszterna volt, amelyek összegyűjtötték az esővizet a téli hónapokban, hogy a csaknem csapadékmentes hónapokban (májustól októberig) is legyen elérhető víz.

7–9. vers

A király az északi falnál lévő Benjámín-kapuban vagy a peres ügyekben, jogvitákban bíraskodott (a kapu az igazságszolgáltatás helye volt, l. 2Sám 15,2–4), vagy esetleg személyesen tájékozódott a hadi helyzetről, vagy irányított egy hadműveletet (Jeruzsálem északi része volt földrajzi adottságai miatt a legsebezhetőbb). Ebben a kapuban tartoztatták le a prófétát is (37,13). Ebed-Melek (névének jelentése: „a király szolgája”) szavai ironikusan csengenek, vagy a királyt burkoltan bírálják (vö. LXX verzióját), hiszen a király maga engedélyezte Jeremiás kivégzését (4k.v.). Tisztségének neve (פַּרְיִי) az akkád ša rēši (šarrī) (kb. a király főembere) titulusból származik, szokás eunuchnak (vö. ApCsel 8,27) fordítani, bár nem szükségszerűen kasztrált emberről van szó.

10–13. vers

Ahogy befolyásolni tudta a négy főember Cidkijját, úgy tudja Ebed-Melek is elérni a királynál célját, igaz nem azért, mert erősebb volt nála. Az eset nagyon szemléletesen mutatja Cidkijjá király

határozatlanságát, ingatagságát. Ebed-Melek nem riad vissza attól sem, hogy a király közreműködésével történeteket néven nevezze („rosszul tették”). A „harminc ember” egy betű eltéréssel néhány kisebb kéziratban „három ember”-ként szerepel; ennyi ember is elég egy ember kihúzásához. A nagyobb létszámot csak az indokolná, hogy a háborúpártiak esetleges ellenállásától tarthattott a király. Ebed-Melek a királyi palota tisztje lévén jól ismeri a palotát és bejárása van még a kincstár alatti helyiségbe is (hacsak nem kell אֶל תַּחַת־הַמַּלְאָכִים helyett אֶל מִלְּתַחַת־הַמַּלְאָכִים-ot „ruhatár” [vö. 2Kír 10,22] olvasni). Ahogyan korábban kötelekkel bocsátották le a verembe a prófétát (6. v.), úgy kötelekkel húzták fel. Olyan részleteket tudunk meg a ruhadarabokról és származási helyükről, amelyek csak egy szemtanútól várhatók.

Prédikációvázlat

Az ószövetségi irgalmas samaritánus

Lectio: Jer 38,1–13

Textus: Jer 38,11

Az Ó- és Újszövetség viszonyát gyakran jellemzi a tipológia (Izsák a fával a hátán → Jézus keresztje, a pogány római százados a kereszt alatt és az idegen Ebed-Melek felismeri az ÚR szolgáit), de még az Újszövetségen belül is előfordul tipológikus történet (ötezer ember megvendégelése és Jn 21 párhuzama). Ezek lényege: ismétlődnek a szituációk, így viselkedési minták keletkeznek, s ezek ma is előfordulhatnak („tanulságunkra irattak meg” vö. Róm 15,4, 1Kor 10,11-ben Pál apostol ilyen céllal említi a pusztai vándorlás eseményeinek párhuzamát a korinthusiak helyzetével). Ebed-Melek története ilyen feltűnő hasonlóságot mutat az irgalmas samaritánus történetével.

1. Mindketten *idegenek*: nem várható tőlük, hogy segítsenek. Szemléletes ítélete ez azoknak, akiktől várható lenne: Isten népének fiai nem hallgatnak a szóra, sőt meg akarják ölni Uruk küldöttét (vö. gonosz szőlőművészek), az idegen pedig megmenti. A főemberek is hallottak Jeremiás szavait és meg akarják ölni (1.v.), az etióp is hallotta, mi történt Jeremiással, s ő megmentésére siet (7.v.): mennyire ellentétes reakciók! Erőteljes a kontraszt az idegen és az Isten népe között: a pogányok megszegyenítik az Isten népét. Még a barátok között (26,24) sem volt olyan bátor és határozott, mint az etióp udvarnok, aki most közbelépett volna Jeremiás érdekében. A szeretet nem személyválogató (vö. irgalmas samaritánus: idegen, sőt ellenséges népcsoport tagja, nem várható a segítség tőle, míg a pap és a lévita ismerte a szeretet törvényét és elvárható lett volna, hogy honfitársukon segítsen), sőt át tud lépni az embereket elválasztó korlátokon. Az idegen etióp Jeremiás szenvedéseit látva felismerte a prófétában az ÚR küldöttét, ahogyan a római századosra is olyan nagy hatással volt a szenvedő Jézus, hogy felismerte benne az Isten Fiát (Mk 15:39) ill. az igaz embert (Lk 23,47).

2. Ebed-Melek *körülmékekintően* gondoskodik Jeremiásról. Azonnal tudja mit kell tenni; s azt is, mit lehet tenni. Azt nyújtja Jeremiásnak, amire jelen pillanatban tényleg szüksége van, s amit az adott helyzetben reálisan el lehet érni. A korlátaival tisztában van: Jeremiás nem lesz szabad, de megmenekül a közvetlen életveszélyből. Először okosan meggyőzi királyt, hogy legyen felhatalmazása és a háborúpártiak esetleges számonkérésekor tudjon hivatkozni a királyi jóváhagyásra. De ugyanilyen átgondoltan jár el a jogi háttér megteremtése után a gyakorlati megvalósításban is. Figyel a részletekre, arra is, hogy életét úgy mentse meg, hogy ne horzsolják fel a kötelek a hónalját. Pedig ha megmentik valakinek az életét, nem mindegy neki, hogy horzsolások vannak a karján? Báruk nemcsak annyit említ meg, hogy Ebed-Melek megmentette Jeremiást, hanem fontosnak érezte a részleteket is közölni, ahogy Jézus is az irgalmas samaritánus esetén a részletek megemlékezésével

jellemzi a samáriai szeretetét: kimossa borral a sebeket, bekötözi, szamarára teszi és fogadóba viszi állva a költségeket. Ebed-Melek gondosságára figyelmeztetnek a pontosan feljegyzett részletek, melyeket bizonyára Ebed-Melek maga beszélt el Báruknak.

3. Ebed-Melek *bátor*, halogatás, habozás, kételkedés nélkül cselekszik: nem várja meg, amíg a király a palotába visszatér, hanem képes félbeszakítani a király tevékenységét a Benjámin-kapuban. Határozottsága és eltökéltsége szembenáll a király rezignáltságával (5.v.: ez nehéz helyzet, nincs mit változtatni rajta). Ebed-Meleknek is lett volna félnivalója, de ő lépett, ebben támogatója az Istenbe vetett bizalma volt (vö. 39,18). Amíg ugyanabban a helyzetben az erős háborúpártiakkal szemben a király meghátrál, meg sem próbál harcolni (vö. 17.v., 25–27.v., valójában ő a defetista, aki jobban fél a honfitársaitól, mint az ellenségtől), addig Ebed-Melek bátran mer cselekedni. Az irgalmas samaritánus is félhetett volna a veszélyes úton megállni, de nem sajnálta az időt és nem törődött a veszéllyel.

Ebed-Melek közbeavatkozásának jelentősége messze túlnyúlik egy ember közvetlen haláltól való megmentésén, s ebben még nagyobb a jelentősége, mint az irgalmas samaritánusé. Isten világkormányzásának és az egyéni sors alakításának eszközévé válik az etióp főember. Isten Jeremiásnak adott ígérete általa teljesedik be (vö. 1,18–19, később megismételve 15,20–21). Váratlanul, olyan helyről jött a segítség Jeremiás számára, ahonnan nem is számított rá. Amikor Isten már népe között nem talál olyat, aki elég bátor lenne a prófétáért közbelépni, az idegenek közül használ fel egyet. Istennek vannak ilyen különleges meglepetései. A zsoltáros is képies nyelven, metaforikusan hasonló élményről számol be: a pusztulás gödrébe, sáros fertőbe (vö. Zsolt 69,3) kerül, ahonnét az ÚR sziklára állítja lábát (Zsolt 40,2k), vagy magasból lenyúlva nagy vizekből kiszabadítja és nem tántorgó lábakkal ajándékozta meg (Zsolt 18,17.37). Ebed-Melek ennek a nagyszabású isteni tervnek lehetett a részesévé akkor, amikor segített.